

روزشمار جنگ

جمعه

۲۴ اردیبهشت ۱۳۶۱

۲۰ رجب ۱۴۰۲

۱۴ مه ۱۹۸۲

۲۷۸

درحالی که اغلب یگان‌های ایران در پانزدهمین روز عملیات بیت‌المقدس به بازسازی و تجدید قوا مشغول هستند، واحدهایی از لشکر ۶ زرهی ارتش عراق با حمله به مواضع نیروهای ایران در شمال طلائیه، پاسگاه شهابی و مناطق مجاور آن را بار دیگر اشغال کردند.

حدود ساعت ۱۶:۰۰ امروز، ارتش عراق پس از اجرای آتش شدید توپخانه روی مواضع یگان‌های قدس ۳ (تیپ ۳ زرهی لشکر ۱۶ ارتش و تیپ ۳۷ نور سپاه) در جنوب پاسگاه شهابی (شمال طلائیه)، با دو تیپ زرهی ۱۶ و ۳۰ از لشکر ۶ زرهی در یک حرکت احاطه‌ای از جناح چپ (غرب) به مواضع نیروهای ایران، که دو روز قبل پس از آزادکردن پاسگاه شهابی در جنوب آن ایجاد شده بود، حمله کرد و تا ساعت ۱۶:۳۰ توانست ضمن به‌شهادت‌رساندن و اسیرکردن عده‌ای از رزمندگان قدس ۳، خاکریز اول آنها را اشغال کند.^(۱)

نبرد میان طرفین ادامه داشت تا اینکه در ساعت ۲۱:۳۵، اعلام شد نیروهای دشمن پس از اشغال مجدد پاسگاه شهابی یک گردان سوار زرهی ارتش از قدس ۳ را که تا سه کیلومتری شمال این پاسگاه عقب رفته بود، محاصره کرده‌اند. حدود نیم‌ساعت بعد هم گزارش شد که دشمن از سمت راست نیروهای قدس ۳، آنها را دور زده و محاصره کرده است.^(۲)

به این ترتیب، لشکر ۶ زرهی عراق توانست ضمن محاصره نیروهای قدس ۳، منطقه طلائیه را تا سه‌راهی جاده جعفری* مجدداً اشغال کند و علاوه بر به‌شهادت‌رساندن و مجروح‌کردن عده‌ای از رزمندگان قرارگاه قدس، ۲۵ نفر را اسیر کند. در این حمله نیروهای سپاه خساراتی از قبیل انهدام ۸ لودر و بولدوزر، ۳ تانک و ۳ نفربر را متحمل شدند. از نیروهای عراقی نیز عده‌ای کشته یا مجروح شدند و ۳ تانک، ۳ نفربر، ۲ خمپاره‌انداز و ۴ خودروی آنان منهدم شد.^(۳)

* این سه‌راهی بعدها به سه‌راهی فتح معروف شد.

درخصوص انگیزه ارتش عراق از این اقدام، رکن ۲ (اطلاعات) نیروی زمینی ارتش در قرارگاه کربلا اعلام کرد: «دشمن که ابتدا به علت ترس از محاصره شدن لشکرهای ۵ مکانیزه و ۶ زرهی در پایان مرحله دوم عملیات بیت المقدس، از جنوب کرخه کور عقب نشینی کرده بود، پس از اینکه در دفع تهدید اساسی علیه نیروهای خود و منطقه شلمچه یک موفقیت نسبی حاصل نمود، تصمیم گرفت به منظور گرفتن ابتکار عمل از نیروهای خودی و افزایش طول خطوط پدافندی و جذب نیروهای خودی به طرف شمال [منطقه عملیاتی] به عملیات آفندی در منطقه پاسگاه‌های طلائی و شهابی مبادرت نماید.»^(۴)

۲۷۹

حدود دو ساعت پس از شروع حمله بعد از ظهر امروز، ارتش عراق به مواضع نیروهای ایران در محور پاسگاه شهابی و درحالی که عراقی‌ها تا این زمان توانسته بودند خاکریز اول نیروهای ایران در جنوب این پاسگاه را اشغال کنند، فرمانده کل سپاه پاسداران در تماس با سایر فرماندهان به بررسی اهداف احتمالی این حمله و راه‌های مقابله با هرگونه تهدید دشمن برای اشغال مجدد جبهه شمالی منطقه عملیات (جغیر و جنوب کرخه کور) به خصوص جاده اهواز - خرمشهر پرداخت.

حدود ساعت ۱۸:۰۰، محسن رضایی در تماس تلفنی با حسن باقری فرمانده سپاهی قرارگاه نصر، خبر حمله نیروهای عراقی در محور پاسگاه شهابی را چنین نقل کرد: «از قسمت غلامپور [قرارگاه قدس]، آن طلائی قدیم، دشمن حدود یک کیلومتر آمد جلو، یک خاکریزی هم که بچه‌های تیپ نور زده بودند، آن را گرفت. ... چند دستگاه خودرو هم گرفت. شاید به خاطر این باشد که می‌خواهد نیروهای ما را آنجا جذب کند تا فردا صبح از قسمت شما [قرارگاه نصر در شمال شلمچه] و رشید [قرارگاه فتح در نوار مرزی کیلومتر ۱۳ تا کیلومتر ۲۵ شمال شلمچه] حمله‌ای بکند. یک تحلیل هم این است که شاید خواسته ببیند ما چقدر نیرو داریم. شما همین الان به بچه‌هایتان آمادگی بدهید برای فردا [تا مراقب پاتک احتمالی دشمن باشند].»

فرمانده کل سپاه سپس با احمد غلامپور فرمانده سپاهی قرارگاه قدس تماس گرفت و آخرین وضعیت منطقه قدس ۳ (تیپ ۳ زرهی لشکر ۱۶ ارتش و تیپ ۳۷ نور سپاه) را که دشمن به آن حمله کرده است، جویا شد. غلامپور پاسخ داد: «وضع مثل سابق است. بچه‌ها توانستند جلوی پیشروی دشمن را بگیرند و شدیداً مقاومت می‌کنند تا ان شاء الله هوا که تاریک شد، یک کاری بکنیم.»

دقایقی بعد، احمد غلامپور به محسن رضایی اطلاع داد: «الان علی [هاشمی فرمانده تیپ ۳۷ نور] آخرین وضعیتش را گفت. گفت که وضع من خیلی خوب است. دو تا تانک دشمن را گرفته است. دشمن دارد عقب نشینی می‌کند.» محسن رضایی نیز پس از صدور دستور اکید مبنی بر مقاومت نیروهای خودی و عقب‌راندن دشمن گفت: «اینها [عراقی‌ها] شب نمی‌مانند، فرار می‌کنند؛ اینها آمده‌اند که عمل کنند و برگردند. [به نیروهای خودمان] بگویید ... باید بروند انهدام بکنند و برگردند.»

حدود ساعت ۲۱:۰۰، محسن رضایی با غلامعلی رشید فرمانده سپاهی قرارگاه فتح، تماس گرفت و گفت: «الان وضعیت قدس خوب نیست و دشمن آمده خاکریز اول بچه‌ها را گرفته است و چند تانک و چند خودرو و چند نفر هم اسیر گرفته. این طور که شنود می‌گوید، [دشمن] تیپ ۱۶ و تیپ ۳۰ زرهی را آنجا [شمال طلائی] برده. با سابقه‌ای که از لشکر ۶ [زرهی] عراق هست، من فکر می‌کنم دو احتمال هست: یا دوباره می‌خواهد برود تا آخر [کرخه‌کور]، یا می‌خواهد ما را مشغول کند و نیروهایمان را آنجا [طلائی] جمع کند و از قسمت [مرز مقابل] حسینی و از قسمت احمد متوسلیان [شمال شلمچه] فردا صبح پاتک اصلی‌اش را شروع کند. تو الان کجا هستی؟ چه کار کردی؟ حسین [خرازی] را چه کارش کردی؟»

غلامعلی رشید پاسخ داد: «من به حسین [فرمانده تیپ امام حسین^(ع)] گفتم نیرو ببرد. مشکلات زیادی داشت؛ می‌گفت من نیروها را برده‌ام اهواز استراحت کنند. گفتم به‌هرحال باید ببری. کاظمی [تیپ ۸ نجف] را هم باید ببری توی خط. قبول کرد که ببرد.»

محسن رضایی ضمن اینکه از غلامعلی رشید خواست تا وضعیت کنونی را برای حسین خرازی و احمد کاظمی تشریح کند و از آنها بخواهد آماده باشند، گفت: «رحیم [صفوی] می‌گوید دو، سه گردان آماده‌اند که همین امشب بیایند آنجا [جنوب غربی جفیر]. خود رحیم را فرستاده‌ایم آنجا [قرارگاه قدس]». غلامعلی رشید با اعتقاد به اینکه دشمن در این حمله سعی دارد یک جبهه دیگر در مقابل نیروهای ایران باز کند، گفت: «برادر محسن، ما حدود یک هفته است که داریم تذکر می‌دهیم می‌گوییم بابا! آنجا [منطقه پدافندی قرارگاه قدس] ضعیف است، این [دشمن] می‌آید. حالا من نظرم این است که آنجا می‌خواهد یک جبهه باز کند. البته تا آخر [کرخه‌کور] نمی‌آید، ولی جبهه باز می‌کند. هدفش مشغول کردن ماست که بیاید و جبهه را باز کند؛ یعنی نیروهایمان را تقسیم و تجزیه می‌کند، بعد هم فشار می‌آورد. لذا گفتم همان پایین [نوار مرزی شمال شلمچه] را تثبیت کنند.»

محسن رضایی از رشید پرسید: «شما نمی‌توانی تا صبح [فردا] ساعت ۸، ۹ حسین [تیپ امام حسین^(ع)] که در اهواز مشغول بازسازی است را ببری توی خط [مقدم]؟ شما گفتی من امشب می‌روم قضیه را حل می‌کنم، نگفتی؟!» غلامعلی رشید که از ناهماهنگی بعضی از فرماندهان تیپ‌های تحت‌امرش گلایه داشت، پاسخ داد: «گفتم. آخر نمی‌دانی تیپ‌های ما چه مسئله‌ای دارند؟!» محسن رضایی ضمن تأکید بر برخورد قاطع با این فرماندهان، متذکر شد: «به‌هرحال، فردا مسئله پایین [آمادگی برای عملیات در محور شلمچه - خرمشهر] مهم است. مسئله بالا [طلائی] هم مهم است و شما باید از تیپ‌های استفاده کنی.»

درمقابل، غلامعلی رشید هم برای جلوگیری از اشغال مجدد جبهه شمالی منطقه عملیات از سوی ارتش عراق پیشنهاد داد: «من می‌گویم غرب جفیر را آب بیندازند بیاید تا پایین. ما تا آینده، آنجا هیچ حرکتی نخواهیم داشت. ... این [دشمن] به این نتیجه رسیده است که بیخود

خیلی سریع و عجولانه تصمیم گرفت و اینجا [جنوب کرخه کور] را خالی کرد. اینکه الان دوباره برگردد سرجایش، یک قدری بعید است؛ ولی باز کردن یک جبهه فعال در مقابل ما کاملاً محرز است.» محسن رضایی به این پیشنهاد رشید چنین واکنش داد: «تا کجا بیاییم آب بیندازیم؟ تا کی بیاییم؟ همین طور بدون مطالعه که نمی توانیم بگوییم آب بیندازند!» رشید در خصوص اجرایی بودن پیشنهاد خود گفت: «ما خاکریز می زنیم؛ خاکریز جفیر تا ایستگاه ۷۰. یک جایی بود که [به تیپ] امام رضا^(ع) گفتیم برو جلو خاکریز بزن. باید یک قدر دیگر هم بیایند جلوتر [سمت مرز کوشک]، آنجا خاکریز بزنند، جوری که تأمین جاده [اهواز - خرمشهر] تا نقطه جفیر برقرار شود.» محسن رضایی مجدداً پرسید: «ما امشب نمی توانیم در قسمت تیپ امام رضا^(ع)، روی مرز [شمال تقاطع جاده حسینیه - مرز] یک عملیات بکنیم و مرز را بگیریم؟» غلامعلی رشید پاسخ داد: «من نمی دانم شناسایی کرده اند یا نکرده اند؟ آنجا استعداد دشمن چقدر است؟ آن خط دژ [در دو کیلومتری شرق نوار مرزی که در اختیار دشمن بود] را گرفته است [یا نگرفته است].»

محسن رضایی که از هجوم دشمن در نوار مرزی جنوب به سمت جاده اهواز - خرمشهر و انسداد این جاده نگران بود، تأکید کرد: «این خیلی خطرناک است؛ اگر این [دشمن] بیاید وصل بشود به جاده، خیلی خطرناک است.»

غلامعلی رشید هم این نگرانی را بجا دانست و گفت: «ما تمام تلاشمان این بود که آن قضیه پایین حل بشود. گفتیم کارها را از آبادان ترتیب بدهیم تا از جاده نیاید. حالا که خدا جاده را در اختیارمان گذاشته، داریم سستی می کنیم و هیچ تأمین جاده را برقرار نمی کنیم. الان این لشکر ۹۲ [زرهی ارتش] بیکار است. ... حالا فعلاً شما آن را بچینید چطور می شود؟ باید در جهت شمالی و جنوبی، آن را بچینیم روبه روی پادگان حمید و این پایین ها که این جاده را برای ما به هم زنند. حالا به جهنم که [عراقی ها] بروند بالا [شمال طلائییه]. ... باید یک خاکریز بزنیم از جفیر که در امتداد خط دژ [مرزی] به خاکریز سابق تیپ امام رضا^(ع) وصل بشود. بعد هم آب [رودخانه] نیشان را باز کنیم بیندازیم پایین.»

محسن رضایی از رشید خواست تا پس از مشورت با حسن باقری نظر خود را به وی اعلام کند. از این رو، حدود ساعت ۲۲:۰۰، غلامعلی رشید در تماس مجدد با محسن رضایی، به نقل از واحد شنود اطلاع داد: «[دشمن در محور پاسگاه شهابی] ۲۵ اسیر گرفته که ۲ نفرشان زخمی هستند و ۲ دستگاه نفربر هم گرفته اند.» وی سپس با این توضیح که نیروهای دشمن هم اکنون در جنوب جاده آسفالت و در امتداد جاده آسفالت جفیر مستقر هستند، افزود: «به نیروهای پشتیبانش دستور داده است بیایند جلو. بعد، راهنما فرستاده است که برسند به نیروهای خودشان و نیروهای پیاده اش در شمال جاده آسفالت؛ یعنی شمال پاسگاه شهابی، مستقر شده اند و دارند سنگر می کنند.» غلامعلی رشید در پایان نیز استعداد دشمن را ۲ تیپ در خط و یک تیپ پشتیبانی اعلام کرد.

حدود ساعت ۲۲:۴۰، محسن رضایی در تماس با سرهنگ علی صیاد شیرازی فرمانده نیروی زمینی ارتش که به همراه رحیم صفوی در قرارگاه عملیاتی قدس حضور داشت، به وی اطلاع داد که تیپ ۸

نجف و تیپ ۱۴ امام حسین^(ع) در حال بازسازی هستند و نمی‌توانند در خط مستقر شوند. سرهنگ صیاد شیرازی هم با تأکید بر تسریع در آماده‌شدن این یگان‌ها و استقرار هرچه سریع‌تر آنها در خط مقدم گفت: «این نیروها را آماده کنید، اگر نیابند، اینها [عراقی‌ها] فردا تکشان ادامه خواهد داشت. قسمت [پاسگاه] شهابی هم کاملاً جایی است که می‌شود دور زد؛ یعنی منطقه وسیع است و این تیپ ۳ [زرهی لشکر ۱۶ ارتش] با تیپ نور [سپاه] در محاصره هستند.»

سرهنگ صیاد شیرازی سپس با اظهار اینکه «ما باید روی اینها [دشمن] بریزیم و کاری کنیم که اوضاعشان به هم بریزد، امشب را به‌عنوان زمان اجرای این عملیات پیشنهاد کرد. در مقابل، محسن رضایی اگرچه به ضرورت ادامه عملیات برای جلوگیری از تحرک بیشتر دشمن واقف بود، اما به دلیل آماده‌نبودن بعضی از یگان‌های سپاه با زمان پیشنهادی سرهنگ صیاد شیرازی مخالفت کرد و گفت: «امشب به‌هیچ‌وجه نمی‌شود؛ امشب اصلاً نمی‌شود.»

پس از اینکه سرهنگ صیاد شیرازی دوباره بر ضرورت عملیات امشب به دلیل در محاصره بودن قدس ۳ (تیپ ۳ زرهی لشکر ۱۶ و تیپ ۳۷ نور) تأکید کرد، محسن رضایی گفت: «من دوباره با رشید تماس می‌گیرم، ولی فکر نمی‌کنم [قرارگاه فتح سپاه بتواند امشب کمکی بکند].»

ساعت ۲۲:۴۰، محسن رضایی در تماسی دیگر با غلامعلی رشید، به وی گفت: «این بچه‌های قرارگاه قدس و وضعشان خوب نیست. مثل اینکه تیپ نور و اینها توی محاصره افتاده‌اند. الان [سرهنگ صیاد] شیرازی آنجاست [قرارگاه قدس]. رحیم هم رفته آنجا. اینها می‌گفتند اگر نیرو دارید، فتح ۱ و ۲ اگر می‌توانند برایمان نیرو بفرستند. شما حسین [تیپ امام حسین^(ع)] و اینها را جمع و جورشان بکن، یکجایی مستقرشان بکن، اگر رسیدند، امشب، و اگر نرسیدند لااقل برای فردا صبح آماده باشند؛ چون این بی‌شرف‌ها اگر به ما تلفات وارد کنند، همین‌طور جلو می‌آیند.» محسن رضایی ادامه داد: «شما الان برو پیش غلامپور [قرارگاه قدس]، به کاظمی [فرمانده تیپ نجف] هم بگو نیروهایش را جمع و جور بکند. از آنجا هم برو [اهواز] پیش حسین [خرازی فرمانده تیپ امام حسین^(ع)].» وی در پاسخ به این سؤال غلامعلی رشید که «نمی‌شود اینها [قدس ۳] را بکشیم عقب؟»، نیز گفت: «آخر من وضعشان را نمی‌دانم. می‌گویم خودت الان بلند شو برو. آنجا [قرارگاه قدس]، نزدیک است.» غلامعلی رشید نیز در ادامه سخنان قبلی خود اضافه کرد: «باید اینها را بکشیم عقب. توی این برو بیابان چطوری برویم با آنها بجنگیم؟ اینها را هم که بفرستیم باز تلف می‌شوند، اسیر می‌شوند.» محسن رضایی هم دوباره گفت: «من هم می‌گویم الان برو آنجا [قرارگاه قدس] با آنها صحبت کن، بگو که اینها بیشتر همان قسمت پایین [منطقه مقابل کوشک به طرف جنوب] را بگیرند و تأمین جاده [اهواز - خرمشهر] را حفظ کنند.»

پس از گفت‌وگوی محسن رضایی با غلامعلی رشید، سرهنگ موسوی قویدل افسر عملیات نیروی زمینی ارتش در قرارگاه کربلا، خطاب به محسن رضایی گفت: «اینکه اشاره فرمودید، حدود یک کیلومتر قدس ۱ را که [در منطقه مقابل کوشک] می‌خواهند حرکت بدهند، جاده خیلی ضعیف می‌شود.

مبادا از اینجا بیایند یک ضربه بزنند و جاده را ببندند! اصلاً خود قرارگاه قدس آنجا [غرب کیلومتر ۷۰ جاده اهواز - خرمشهر] سقوط می‌کند. این است که جاده خیلی حائز اهمیت است.» محسن رضایی به وی گفت: «ما باید بگوییم [برای جلوگیری از دستیابی دشمن به جاده اهواز - خرمشهر] تا کوشک را محکم بگیرند. آن بالا [منطقه عمومی جفیر] را ولش [رها] کنیم، [دشمن] هر جا می‌خواهد برود، برود!» سرهنگ موسوی قویدل اظهار داشت: «هیچ‌جا نمی‌تواند برود. ما جاده را نباید رها کنیم.»

پس از این گفت‌وگو، محسن رضایی در تماسی دیگر با غلامعلی رشید تأکید کرد: «سریع برو [قرارگاه قدس] به آنها پیشنهاد کن که اگر می‌توانند آن را [قدس ۳] عقب بکشند. بعد هم بگو از کوشک به پایین را هم محکم بگیرند.»

به این ترتیب، حمله دشمن در محور پاسگاه شهابی که به‌مثابه زنگ خطری در فرماندهی قرارگاه مرکزی کربلا به صدا درآمد، فرماندهی این قرارگاه را از احتمال تهدیدات بیشتر باوجود نقاط آسیب‌پذیر در مواضع وسیع پدافندی نیروهای خودی، به‌ویژه در منطقه قرارگاه قدس، نگران کرد و موجب شد تا درباره تثبیت و تحکیم و ترمیم خطوط پدافندی کنونی به‌منظور جلوگیری از تهدیدات و عملیات بازدارنده ارتش عراق توجه بیشتری به عمل آورد.^(۵)

۲۸۰

سه روز پس از پایان مرحله سوم عملیات بیت‌المقدس، که نتیجه‌ای جز انهدام بخشی دیگر از نیروهای دشمن در بر نداشت، ارتش عراق درحالی‌که خرمشهر را همچنان در اشغال دارد، با تقویت مواضع خود در منطقه مرزی طلائیه و کوشک تا شلمچه در تلاش است تا از هرگونه نفوذ نیروهای ایران به خاک عراق جلوگیری کند. در مقابل، قوای ایران که پس از پانزده روز نبرد پی‌درپی، توانشان رو به تحلیل رفته است، ضمن دفاع از مناطق آزادشده سعی دارند با بازسازی و تجدید قوا، برای اجرای چهارمین مرحله از عملیات در روزهای آینده آماده شوند.

برابر اطلاعات به‌دست‌آمده از اسرا، شنود مکالمات دشمن، تفسیر عکس‌های هوایی و اسناد و مدارک غنیمتی، هم‌اکنون ۷ لشکر ۳ زرهی، ۵ مکانیزه، ۶ زرهی، ۹ زرهی، ۱۰ زرهی، ۱۱ پیاده و ۱۲ زرهی به‌همراه تیپ مستقل ۱۰ زرهی، ۳ تیپ نیروی مخصوص و ۴ تیپ جیش‌الشعبی (مردمی) در مناطق طلائیه و کوشک تا شلمچه و خرمشهر حضور دارند. تیپ ۲۳ لشکر ۸ پیاده هم امروز به منطقه شلمچه وارد شد. لشکر ۷ پیاده نیز به‌طرف این منطقه حرکت کرده است.^(۶) مواضع دفاعی نیروهای عراقی نیز به‌ترتیب عبارت‌اند از: شمال طلائیه تا کوشک، دژ مرزی تا حوالی کیلومتر ۲۵ شمال شلمچه، یک کیلومتری غرب نوار مرزی، کیلومتر ۲۵ تا کیلومتر ۴ شمال شلمچه، دو کیلومتری شمال جاده شلمچه - خرمشهر، سیل‌بند عرایض تا سیل‌بند شمال پادگان دژ خرمشهر.^(۷)

در جبهه قوای ایران نیز یگان‌های قدس ۳ (تیپ ۳ زرهی لشکر ۱۶ ارتش و تیپ ۳۷ نور سپاه) که با عملیات امروز دشمن در محاصره قرار گرفته‌اند، در جنوب غربی جفیر (شمال طلائیه) حضور

دارند. قدس ۴ (تیپ ۴۱ ثارالله^(ع) سپاه و تیپ ۵۸ ذوالفقار ارتش) و قدس ۵ (تیپ ۲۱ امام رضا^(ع)) سپاه و تیپ ۳۷ زرهی ارتش) در منطقه مقابل کوشک و جنوب آن، ضمن حفاظت از جاده اهواز - خرمشهر در تلاش هستند به طرف دژ مرزی، که نیروهای پوششی عراق در پشت آن حضور دارند، پیشروی کنند. قدس ۲ (تیپ ۲ زرهی لشکر ۱۶ ارتش) به جای فتح ۱ (تیپ ۱ زرهی لشکر ۹۲ ارتش و تیپ ۱۴ امام حسین^(ع) سپاه) در جنوب کیلومتر ۲۵ نوار مرزی مستقر شده است. قدس ۱ (تیپ ۱ زرهی لشکر ۱۶ ارتش و تیپ ۴۳ بیت المقدس سپاه) هم در حال انتقال به منطقه پدافندی فتح ۳ (تیپ ۳ زرهی لشکر ۹۲ ارتش و تیپ ۸ نجف سپاه) در جناح چپ قدس ۲ است.^(۸)

همچنین، نصر ۱ (تیپ ۷ ولی عصر^(عج) سپاه و تیپ ۱ پیاده لشکر ۲۱ ارتش) و نصر ۲ (تیپ ۲۷ محمد رسول الله^(ص) سپاه و تیپ ۲ پیاده لشکر ۲۱ ارتش) در جناح چپ فتح ۳ و به موازات نوار مرزی تا چهار کیلومتری شمال شلمچه مستقر هستند. نصر ۳ (تیپ ۳۱ عاشورای سپاه و تیپ ۳ پیاده لشکر ۲۱ ارتش) که با فشار دشمن در مرحله سوم عملیات از جاده شلمچه - خرمشهر عقب نشینی کرده است، به همراه نصر ۷ (تیپ ۵۵ هوآبرد ارتش و تیپ ۲۵ کربلای سپاه) که در جناح چپ آن قرار دارد، در چهارونیم کیلومتری شمال این جاده حضور دارند. نصر ۵ (تیپ ۲۲ خرمشهر سپاه و تیپ ۲۳ نوهده ارتش) و نصر ۶ (تیپ ۴۶ فجر سپاه) هم در سه کیلومتری شمال سیل بند عریض (در حاشیه غربی جاده اهواز - خرمشهر) مستقر هستند.^(۹)

۲۸۱

عناصر ضدانقلاب در مناطقی از سنندج، مهاباد، میاندوآب، صائین دژ و دیواندره به نیروهای خودی یورش برده و تعدادی را شهید یا مجروح کردند و خود نیز متحمل تلفاتی شدند. نیروهای خودی هم در دو عملیات در محورهای مهاباد - سردشت و بانه - سقز، چند روستا و یک ارتفاع را از وجود عناصر ضدانقلاب پاک سازی کردند.

امروز در سنندج، افراد مسلح ضدانقلاب در چهار نوبت به پایگاه های حومه این شهر حمله کردند. تمامی این حملات با مقابله نیروهای خودی دفع شد.^(۱۰)

در منطقه مهاباد، عناصر ضدانقلاب با سلاح های سبک و سنگین به پاسگاه سه راهی مهاباد - محمدیار حمله کردند. در این حمله، مهاجمان خود را از افراد دو سازمان مجاهدین خلق (منافقین) و چریک های فدایی خلق معرفی کرده و از نیروهای این پاسگاه خواستند تسلیم شوند؛ لیکن با آتش متقابل، ۲ تن از مهاجمان کشته و بقیه فرار کردند.^(۱۱) خبرنگار روزنامه کیهان نیز از ارومیه و به نقل از روابط عمومی ستاد عملیات شمال غرب گزارش کرد که در جریان اجرای آتش ضدانقلابیون روی شهر مهاباد، ۲ کودک شهید و ۹ نفر از مردم بی دفاع این شهر مجروح شدند.^(۱۲)

در شهرستان میاندوآب، عناصر مسلح غیرقانونی به پایگاه پاسداران مستقر در روستای مولا سو از توابع این شهرستان حمله و ۳ تن از پاسداران را شهید و ۲ تن را مجروح کردند.

همچنین، بر اثر انفجار مین کار گذاشته شده توسط ضدانقلاب در مسیر روستای نیمه قلعه واقع در محور میان‌دوآب - صائین‌دژ، ۴ سرنشین خودروی کمیته انقلاب اسلامی شهرستان میان‌دوآب مجروح شدند.^(۱۳)

در صائین‌دژ، اشرار مسلح به پاسگاه‌های سپاه پاسداران حمله و ۳ پاسدار را شهید و یک نفر را مجروح کردند. مهاجمان همچنین یک اسلحه کالیبر ۵۰ و یک بی‌سیم را به غارت بردند.^(۱۴) در دیواندره نیز حمله عناصر ضدانقلاب به پایگاه زرینه به کشته شدن ۴ نفر و مجروح شدن ۹ نفر از آنان انجامید. در این حمله ۳ نفر از نیروهای خودی مجروح شدند.^(۱۵)

از سوی دیگر، سپاه پاسداران مهاباد گزارش داد: «نیروهای مشترک ارتش، سپاه و بسیج به همراه عشایر کرد در ساعت ۲۳ طی یک عملیات هماهنگ، ارتفاعات مشرف بر [دو] روستای بی‌تاس و حاجی مامیان در محور مهاباد - سردشت را از وجود اشرار مسلح پاک‌سازی کردند و در نتیجه هفت کیلومتر دیگر از این محور آزاد شد. در این عملیات ۲ پاسدار مجروح شدند.»^(۱۶) همچنین، نیروهای خودی در عملیاتی ارتفاعات رسیدلو در محور بانه - سقر را بدون هیچ تلفاتی تسخیر کردند. در این عملیات شماری از ضدانقلابیون کشته یا مجروح شدند. ۴ نفر از ضدانقلابیون نیز همراه با ۲ قبضه کلت کمری، یک قبضه اسلحه ژ ۳ و مقادیری مهمات خود را به پاسداران بانه تسلیم و تقاضای امان‌نامه کردند.^(۱۷)

۲۸۲

امروز تعدادی دیگر از شهدای عملیات بیت‌المقدس در شهرهای کاشان و ارومیه تشییع و به خاک سپرده شدند.

به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی از اصفهان، «پیکرهای مطهر ۲۰ تن از دلاوران اسلام که طی عملیات پیروزمندانه بیت‌المقدس به درجه رفیع شهادت نائل آمدند، طی مراسم باشکوهی با شرکت اقشار مختلف مردم شهیدپرور کاشان تشییع و سپس در قطعه شهدا به خاک سپرده شدند.»^(۱۸) خبرگزاری جمهوری اسلامی از ارومیه نیز گزارش داد: «پیکرهای پاک و مطهر ۴ شهید رزمنده که در جبهه‌های جنوب در مصاف با لشکر کفر به درجه شهادت نائل آمدند، طی مراسم خاص نظامی با شرکت اقشار مختلف مردم شهیدپرور ارومیه از مقابل ستاد لشکر ۶۴ ارومیه تشییع شدند.»^(۱۹)

۲۸۳

به دنبال دعوت ستاد تبلیغات جنگ، امروز گروهی از خبرنگاران داخلی و خارجی از آثار باقیمانده از تجاوز ارتش عراق در هویزه، دیدن کردند.

به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی از اهواز، «خبرنگاران داخلی و خارجی به دعوت ستاد تبلیغات جنگ و به منظور ثبت جنایات صدامیان در تاریخ و افشای ماهیت دشمنان انقلاب اسلامی

بازدید خبرنگاران رسانه‌های خارجی از آثار تجاوز ارتش عراق در هویزه

ایران از هویزه، شهر خون و شهادت که زمانی بیش از پنجاه هزار تن از هم‌وطنان عربمان در آن زندگی می‌کردند و اکنون جز ویرانه‌ای از آن باقی نمانده است، بازدید کردند و از نزدیک فجایع صدامیان را که حتی بر خواهران و برادران عربمان نیز رحم نکردند و سبعمانه خانه و کاشانه آنان را به تلی از خاک تبدیل کردند، مشاهده نمودند.»^(۲۰)

۲۸۴

در ادامه واکنش رسانه‌های خارجی به رویدادهای عملیات بیت‌المقدس، رادیو بی‌بی‌سی سقوط خرمشهر را به‌منزله لطمه شدید بر اعتبار حکومت عراق دانست. روزنامه کریستین ساینس مانیتور نوشت دولت امریکا با برتری هریک از طرفین جنگ ایران و عراق مخالف است. روزنامه الاهرام نیز پیروزی ایران در جنگ را به‌منزله خطر ایجاد یک کمربند شیعی از ایران تا جنوب لبنان قلمداد کرد. رادیو بی‌بی‌سی در اخبار ساعت ۱۹:۴۵ امروز خود گفت: «گزارش‌های رسیده از جبهه جنگ حاکی از آن است که نیروهای ایران حلقه محاصره خود را در اطراف خرمشهر تنگ‌تر کرده‌اند. به اعتقاد ناظران سیاسی چنانچه خرمشهر آخرین شهر عمده تحت اشغال نیروهای عراقی به تصرف نیروهای ایران درآید، اعتبار نظامی عراق و تظاهر صدام حسین به رهبری منطقه به شدت لطمه خواهد خورد و ایران در موقعیت بهتری قرار خواهد گرفت. اما عواقب و نتایج مهم آن را برای کشورهای حوزه خلیج فارس نمی‌توان پیش‌بینی کرد.»^(۲۱)

روزنامه کریستین ساینس مانیتور (چاپ امریکا) هم نوشت: «موفقیت اخیر نیروهای نظامی ایران در دفع حمله عراق کشورهای عرب منطقه را بر آن داشته تا درصدد برآیند از پیروزی قاطع ایران بر عراق پیشگیری کنند.» این روزنامه افزود: «برای بیشتر کشورهای عرب، صدام حسین مرد نیرومند عراق و آیت‌الله خمینی رهبر مذهبی ایران جذابیتی ندارند. کشورهای عرب منطقه علاقه‌ای به نقش رهبری هیچ‌یک از این دو در ناحیه خلیج فارس ندارند. در نتیجه، طی جنگ فرسایشی ایران و عراق در طول سال ۱۹۸۱ حکومت‌های عرب منطقه نفسی راحت کشیدند. ولی اگر کشورهای منطقه خلیج فارس مجبور به انتخاب بین این دو تن شوند، مسلماً از دید آنان حکومت قشرهای مذهبی آیت‌الله خمینی خطر بزرگ‌تری محسوب می‌شود. بدین سان نگرانی بزرگ این کشورها این است که شکست عراق موجب شود آیت‌الله خمینی درصدد صدور انقلاب ناراحت‌کننده خود برآید.»

این روزنامه همچنین نوشت: «کارشناسان امریکایی می‌گویند دولت ایالات متحده امریکا علاقه‌ای به ایجاد موضع قدرتمند هیچ‌یک از طرفین درگیر در جنگ در حوزه نفتی و ثروتمند خلیج فارس ندارد. واشنگتن از آن بیم دارد که پیروزی ایران در این نبرد موقعیت عربستان سعودی و سایر کشورهای عرب منطقه خلیج فارس را با خطر روبه‌رو سازد. به اعتقاد مقام‌های وزارت امور خارجه امریکا جنبه مثبت این مسئله آن خواهد بود که کشورهای طرفدار غرب در منطقه خلیج فارس بر میزان اقدامات امنیتی مشترک خود بیفزایند.»^(۲۲)

روزنامه *الاهرام*، که منعکس‌کننده دیدگاه‌های رسمی حکومت مصر است، نیز نوشت: «پیشروی قوای ایران به داخل عراق - در صورتی که فرض کنیم چنین اتفاقی افتاده است - تنها به معنای اضمحلال عراق نیست، بلکه به معنای سقوط کشورهای خلیج [فارس] یکی پس از دیگری یا به وسیله عملیات نظامی و یا براندازی با حمایت ایران می‌باشد. یک ایران فاتح نه تنها از عراق بلکه از همه کشورهای عربی که به این کشور کمک نظامی یا مادی کرده‌اند خواهد خواست صورت حساب جنگ را پردازند. همچنین، مسلم است که ایران بر سرنگونی رژیم‌های سیاسی آنها پافشاری خواهد کرد و برای انجام این مقصود خواهد کوشید.»

این روزنامه مصری ادامه داد: «بنابراین، ارائه یک طرح صلح متوازن توسط مصر و کشورهای عربی اکنون لازم شده است. این طرح باید آتش بس، خروج نیروهای عراقی، تضمین حقوق اعراب در جزایر سه‌گانه خلیج [فارس] ... را در بر گیرد! این طرح باید یک چهارچوب برای حل مسائل مرزی ایران و عراق ارائه کند و همچنین از ایران تعهد بگیرد که در امور داخلی کشورهای همسایه دخالت نکند.» به نوشته *الاهرام*، مصر در آغاز جنگ ایران و عراق به محکوم کردن طرفین اکتفا کرد، اما هنگامی که توازن به سود ایران به هم خورد، به مرحله تازه‌ای از حمایت فعالانه از عراق روی آورد. این روزنامه سپس هشدار داد: «پیروزی ایران خطر ایجاد یک کمربند شیعه از جمله ایران، عراق، سوریه تحت سلطه علوی‌ها و جنوب لبنان را در قلب جهان عرب در بر خواهد داشت.» *الاهرام* در پایان، سوریه و لیبی را به دلیل پشتیبانی از ایران در جنگ سرزنش کرد و افزود این دو کشور از پشت به عراق خنجر زده و پیمان دسته‌جمعی اتحادیه عرب را گسسته‌اند.^(۲۳)

۲۸۵

در پی سفر دو نماینده رئیس‌جمهور عراق به ۹ کشور آسیایی و آفریقایی به منظور دعوت از سران این کشورها برای شرکت در اجلاس آتی سران جنبش عدم‌تعهد در بغداد،* بعد از ظهر امروز، دو تن از مقامات وزارت امور خارجه ایران نیز سفر خود را به ۱۱ کشور آفریقایی آغاز کردند. به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی از تهران، مدیرکل سیاسی آسیا و آفریقا و معاون امور

* گزارش این خبر در روزشمار ۱۳۶۱/۲/۲۲ آمده است.

سازمان‌های بین‌المللی وزارت امور خارجه ایران بعد از ظهر امروز با پیام‌های جداگانه‌ای از طرف علی‌اکبر ولایتی وزیر امور خارجه، سفر خود به پانزده کشور آفریقایی را آغاز کردند. بنا بر همین گزارش، آقای لواسانی مدیرکل سیاسی آسیا و آفریقا که به کشورهای نیجریه، گینه، سیرالئون، غنا، تانزانیا و سنگال سفر خواهد کرد در مورد اهداف سفر بیست‌روزه خود به این کشورها اظهار داشت: «در این سفرها دو هدف عمده مدنظر است: اول اینکه در دیدار با مقامات این کشورها مواضع جمهوری اسلامی ایران درباره کنفرانس غیرمتعهدها تشریح و توضیح داده خواهد شد که این کنفرانس نباید در بغداد برگزار شود؛ چراکه رژیم بغداد با آتش‌افروزی و جنگ علیه جمهوری اسلامی ایران نشان داد که به هیچ‌وجه پایبند به اصول عدم‌تعهد نیست و ثانیاً در طول جنگ تحمیلی کاملاً آشکار شد که رژیم حاکم بر عراق اصولاً غیرمتعهد نیست و تماماً وابسته است و با این جنگ اسباب افزایش نفوذ ابرقدرت‌ها در منطقه را فراهم می‌آورد.» وی تحکیم و گسترش روابط سیاسی، اقتصادی با این کشورها را نیز هدف دیگر این سفر خواند.

براساس این گزارش، کامیاب معاون امور سازمان‌های بین‌المللی وزارت امور خارجه نیز که به کشورهای اتیوپی، کنیا، زیمبابوه، موزامبیک و کنگو سفر می‌کند، درباره انگیزه سفر خود به این کشورها گفت: «پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و تأکید بر سیاست نه شرقی و نه غربی، ایران به عضویت جنبش عدم‌تعهد درآمد و از این رو نمی‌توانست و نمی‌تواند نسبت به آینده و مسیری که این جنبش طی می‌کند بی‌تفاوت باشد و چون رژیم بغداد با تجاوز به خاک اسلامی ایران اصل عدم‌تعهد را زیر پا گذاشته است و خصوصاً پس از به‌شهادت‌رساندن وزیر امور خارجه الجزایر، یکی از کشورهای عضو این جنبش، نشان داد که شایستگی عضویت در جنبش عدم‌تعهد را ندارد و نمی‌تواند میزبان آن باشد. از این رو معتقدیم که برای بقای جنبش عدم‌تعهد این کنفرانس نباید در بغداد برگزار شود. بنابراین، در این سفر طی دیدارهای خود با مقامات این کشورها این مواضع را توضیح خواهیم داد.»^(۲۴)

۲۸۶

پس از گذشت یازده روز از سقوط هواپیمای حامل وزیر امور خارجه الجزایر در خاک ایران، روزنامه پولیتیکای یوگسلاوی دست‌داشتن بعضی از مخالفان داخلی جمهوری اسلامی در این حادثه را محتمل دانست.* رادیو بی‌بی‌سی هم گفت این حادثه نگرانی کشورهای عرب حوزه خلیج فارس را در مورد پایان‌دادن به جنگ ایران و عراق از طریق مذاکره افزایش داده است.

در حالی که جمهوری اسلامی ایران با ارائه مدارک مختلف حکومت عراق را عامل این حادثه معرفی کرده است، روزنامه پولیتیکا (چاپ بلغراد) نوشت: «اگر احتمال اشتباه را کنار بگذاریم،

* گفتنی است که با گذشت یازده روز از سرنگونی هواپیمای الجزایری در خاک ایران، هنوز دولت الجزایر در این خصوص اعلام موضع نکرده است.

بیشترین منفعت [این حادثه] متوجه کسی خواهد بود که خواستار ایجاد شکاف میان اعراب، جنبش عدم تعهد و یا ایجاد ظن نسبت به هیئت‌های صلح میان ایران و عراق می‌باشد. این روزنامه افزود: «بعضی از احزاب مخالف جمهوری اسلامی نیز می‌توانند منافعی در آن داشته باشند؛ گو اینکه پس از فرار بنی‌صدر، بحران‌سازی وسیعی در ارتش و به‌ویژه در نیروی هوایی [ایران] به عمل آمده است.» پولیتیکا اضافه کرد: «برای انجام چنین عملیاتی سازمان‌های اطلاعاتی قوی‌ای که رابطه محکمی میان آنها وجود داشته باشد (مانند رابطه موساد اسرائیل و ساواک شاه) مورد نیاز است.» این روزنامه در پایان نوشت: «در گرداب منافع گوناگون و عملیات‌های مخفی در خاورمیانه [غرب آسیا] حتی وقتی حقیقت موضوع روشن شود، به نظر می‌رسد که بازهم مورد شک باشد.»^(۲۵)

راديو بی‌بی‌سی هم گفت: «به عقیده بسیاری از ناظران، مرگ محمد بن‌یحیی وزیر خارجه الجزایر، در یک حادثه هوایی آخرین امکان دستیابی به یک راه‌حل از طریق مذاکره را از بین برده است و نگرانی کشورهای حوزه خلیج‌فارس را افزایش داده است. در همین حال چنین به نظر می‌آید که دولت ایران قصد دارد تا زمان سقوط رژیم کنونی در عراق به جنگ ادامه دهد.»^(۲۶)

۲۸۷

نگرانی کشورهای عربی حوزه خلیج‌فارس از موقعیت دشوار حکومت عراق در جنگ با ایران موجب شد وزرای امور خارجه شش کشور عضو شورای همکاری خلیج‌فارس* فردا در کویت با یکدیگر دیدار کنند. در آستانه این دیدار، دبیرکل شورای همکاری خلیج‌فارس از تمام کشورهای عربی خواست که در حمایت از عراق سهیم باشند. وزارت امور خارجه ایران نیز به دولت‌هایی که تاکنون از حکومت عراق حمایت کرده‌اند هشدار داد که چنانچه از این حمایت دست برندارند دچار زیان خواهند شد.

عبدالله بشاره دبیرکل شورای همکاری خلیج‌فارس در مصاحبه با روزنامه کویتی *الانباء* ضمن تأکید بر اینکه تمام کشورهای عربی باید در حمایت از عراق در جنگ بیست‌ماه‌اش با ایران سهیم باشند، گفت: «واقعیت‌هایی که خلیج [فارس] امروز در آن به سر می‌برد نیازمند یک موضع روشن‌تر و جدی‌تر اعراب نسبت به جنگ ایران و عراق، که تهدید مستقیمی علیه کشورهای عربی خلیج [فارس] و فرسایشی برای بسیاری از امکانات و منابع آنهاست، می‌باشد.» دبیرکل

* شورای همکاری خلیج‌فارس یک سازمان منطقه‌ای است که کشورهای حاشیه خلیج‌فارس بجز ایران و عراق در آن عضویت دارند. این شورا پس از پیروزی انقلاب اسلامی تأسیس شد و در زمان جنگ ایران و عراق بیشترین حمایت‌ها را از حکومت عراق به عمل آورد. مواضع این شورا پس از حمله عراق به کویت در مورد ایران ملایم‌تر شد، اما هیچ‌گاه این مواضع دوستانه نشد و موضوع سه جزیره ایرانی مورد ادعای امارات متحده عربی هنوز دستاویزی برای مخالفت این شورا با جمهوری اسلامی ایران است. شش کشور عضو این شورا عبارت‌اند از: عربستان سعودی، کویت، امارات متحده عربی، بحرین، قطر و عمان.

شورای همکاری خلیج فارس با اشاره به ضرورت برگزاری اجلاس فوق العاده شورای همکاری خلیج فارس و نیز با بیان اینکه این اجلاس به بررسی مسائل دیگر از جمله روابط متشنج سوریه با عراق بر سر حمایت سوریه از ایران خواهد پرداخت، افزود: «ادامه اوضاع فعلی به ایجاد شکاف در صفوف اعراب خواهد انجامید و این چیزی است که ما تلاش می‌کنیم از آن پرهیز کنیم.»^(۲۷)

وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران هم امشب با انتشار بیانیه‌ای گردهمایی فردا را ناشی از تلاش استکبار جهانی به سرکردگی امریکا برای دفاع از گسترش بی‌ثباتی در منطقه پس از سرنگونی صدام حسین (رئیس حکومت عراق) و واداشتن کشورهای منطقه به مقابله همه‌جانبه با ایران دانست و تأکید کرد: «دولت جمهوری اسلامی ایران همان‌گونه که بارها اعلام کرده و در تماس‌های نمایندگان خود با رهبران برخی از کشورهای دوست در شورای همکاری خلیج فارس نیز تأکید کرده است، حق هرگونه تصمیم‌گیری در کشورهای منطقه را از آن ملت‌ها می‌داند و براین اساس هرگونه مداخله در امور این کشورها را مردود می‌شمرد.»

در بخشی دیگر از این بیانیه آمده است: «رژیم صدام به دلیل ماهیت ضداسلامی و ضدمردمی آن، عامل دوام تشنج در منطقه و محکوم به زوال است و چنانچه دولت‌هایی که تاکنون با حمایت همه‌جانبه به استمرار این رژیم و جنایات آن علیه امت اسلام در ایران و منطقه کمک کرده‌اند، هرچه زودتر با تحلیل منطقی شرایط، پیوندهای فی‌مابین را نگسلند و با آن فاصله نگیرند، بی‌تردید دچار زیان خواهند شد.»^(۲۸)

۲۸۸

خبرگزاری فرانسه از اعلام آمادگی رژیم صهیونیستی برای جنگ در جنوب لبنان خبر داد. به گزارش این خبرگزاری از بیروت، ژنرال رافائل ایتان رئیس ستاد ارتش اشغالگر قدس، امروز اعلام کرد: «ارتش اسرائیل نیروهای زیادی را در مرز شمالی متمرکز کرده است تا جنوب لبنان را جهت پاک‌سازی از حضور فلسطینی‌ها مورد هجوم قرار دهد. اگرچه دامنه گستردگی این خصومت به سوریه هم بکشد، این مسئله نیز باعث انصراف اسرائیل از این کار نخواهد شد.»^(۲۹)

منابع و مآخذ روزشمار ۱۳۶۱/۲/۲۴

۱. نوبه‌ای قرارگاه مرکزی سپاه پاسداران، شماره ۲۹۰، ۱۳۶۱/۲/۲۴، صص ۱ و ۲؛ و - سند شماره ۲۸/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی قرارگاه کربلا در عملیات بیت‌المقدس، عبدالله درویشی، ۱۳۶۱/۱/۲۱ تا ۱۳۶۱/۲/۳۰، صص ۲۶۶؛ و - سرتیپ ۲ مسعود بختیاری، عملیات بیت‌المقدس، تهران: انتشارات ایران سبز، چاپ دوم، ۱۳۸۷، صص ۱۳۴.

۱. سند شماره ۱۵۵۶۲۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش نوبه‌ای رکن ۲ لشکر ۱۶ زرهی ارتش در قرارگاه قدس، شماره ۵۷، ۱۳۶۱/۲/۲۵، صص ۱؛ و - سند شماره ۷۵۶۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: واحد اطلاعات عملیات قرارگاه سپاه در قرارگاه قدس، ۱۳۶۱/۲/۲۳، صص ۱.

۲. سند شماره ۷۵۶۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش

۳. سند شماره ۷۵۶۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، صص ۱ و ۲.
۴. سند شماره ۷۵۸۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارشی نوبه‌ای رکن ۲ نیروی زمینی ارتش در قرارگاه کربلا، شماره ۴۸۵، ۱۳۶۱/۲/۲۵، ص ۳.
۵. سند شماره ۵۰۴۱/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات بیت‌المقدس، (قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۲/۲۴، نوار شماره ۲۶۷۰)، عبدالله درویشی، صص ۵۰ - ۳؛ و - سند شماره ۵/۳۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، صص ۲۶۶ و ۲۶۷.
۶. سند شماره ۴۹۸۵/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: (بررسی مانور) عملیات بیت‌المقدس، (قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۲/۲۴، نوار شماره ۲۷۰۴)، عبدالله درویشی، صص ۴۸ و ۴۰؛ و - سند شماره ۷۵۶۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارشی نوبه‌ای رکن ۲ نیروی زمینی ارتش در قرارگاه کربلا، ۱۳۶۱/۲/۲۴، ص ۲.
۷. سند شماره ۴۹۸۵/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۴۶.
۸. عملیات بیت‌المقدس، پیشین.
۹. سند شماره ۴۹۸۵/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، صص ۱۷، ۵۱ و ۵۶.
۱۰. سند شماره ۳۴۴۹۷۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: استانداری کردستان، ۱۳۶۱/۲/۲۷، ص ۱.
۱۱. سند شماره ۷۱۹۲۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: تلفن‌گرام سپاه پاسداران منطقه ۵ (تبریز) به ستاد مرکزی سپاه پاسداران، ۱۳۶۱/۲/۲۶؛ و - خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۸، ۱۳۶۱/۲/۲۷، صص ۷ و ۸، ارومیه - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۲/۲۶.
۱۲. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۲/۲۹، ص ۲.
۱۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۷، ۱۳۶۱/۲/۲۶، صص ۶ و ۷، ارومیه - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۲/۲۵.
۱۴. سند شماره ۷۱۹۱۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی سپاه پاسداران منطقه ۵ (تبریز) به فرماندهی مرکز، ۱۳۶۱/۲/۲۵.
۱۵. سند شماره ۷۱۹۲۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: سپاه پاسداران منطقه ۷ (باختران) به اطلاعات عملیات مرکز، ۱۳۶۱/۲/۲۷.
۱۶. سند شماره ۷۱۹۱۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: تلفن‌گرام فرماندهی سپاه پاسداران منطقه ۵ (تبریز) به فرماندهی کل سپاه پاسداران، ۱۳۶۱/۲/۲۵.
۱۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۸، ۱۳۶۱/۲/۲۷، ص ۸، سنندج - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۲/۲۶.
۱۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (ایران در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۵۷، ۱۳۶۱/۲/۲۶، ص ۴۹.
۱۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (ایران در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۵۶، ۱۳۶۱/۲/۲۵، ص ۳۰.
۲۰. همان.
۲۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۶، ۱۳۶۱/۲/۲۵، ص ۲۰، رادیو بی‌بی‌سی، ۱۳۶۱/۲/۲۴.
۲۲. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۲/۲۴، ص ۳، رادیو صدای آمریکا، ۱۳۶۱/۲/۲۴.
۲۳. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۲/۲۵، ص ۱۶.
۲۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (ایران در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۵۵، ۱۳۶۱/۲/۲۴، صص ۸ - ۶، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۲/۲۴.
۲۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۶، ۱۳۶۱/۲/۲۵، صص ۱۳ و ۱۴، بلگراد - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۲/۲۴.
۲۶. همان، ص ۲۰، رادیو بی‌بی‌سی، ۱۳۶۱/۲/۲۴.
۲۷. همان، صص ۳ و ۴، کویت - آسوشیتدپرس، ۱۳۶۱/۲/۲۴.
۲۸. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۲/۲۵، ص ۲.
۲۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۸، ۱۳۶۱/۲/۲۷، ص ۶، بیروت - خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۱/۲/۲۶.